

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Zacházení s potravinami a jejich hodnocení –
zkažené nebo dobré?**

Alžběta Dvořáková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Zacházení s potravinami a jejich hodnocení –
zkažené nebo dobré?**

Alžběta Dvořáková

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2015

.....

Ráda bych vyjádřila poděkování vedoucímu mé práce Mgr. Danielu Sosnovi Ph.D. a Mgr. Lence Brunclíkové za rady při vedení mé diplomové práce.
Rovněž bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich spolupráci a čas.

Obsah

1	ÚVOD.....	2
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	4
3	METODOLOGIE	5
	3.1 Výzkumné otázky	5
	3.2 Metoda výzkumu	5
	3.3 Struktura rozhovoru.....	6
	3.4 Charakteristika výzkumného vzorku	7
	3.5 Omezení práce	8
4	ANALÝZA.....	9
5	ZÁVĚR.....	10
6	RESUMÉ.....	11
7	LITERATURA	12

1 ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na problematiku vyhazování jídla, potravin, které by mohly, v očích některých lidí být ještě konzumovány. Bude poznáván způsob, jakým lidé rozhodnou, že potravinu již vyhodí. Zjišťovány budou také interpretace tohoto chování samotnými aktéry. Inspirací pro tuto práci byla podobná studie, kterou provedl David Evans (2012). Svou práci popisoval jako: “the analysis of some of the ways in which the passage of ‘food’ into ‘waste’ arises as a consequence of the ways in which domestic practices are socially and materially organized. Specifically, attention is paid to: 1) routines of household food provisioning and the contingencies of everyday life; 2) the social relations manifest in the enduring convention of the family meal and; 3) the socio-temporal context of food practices. Taken together it is suggested that contemporary sociological approaches to home consumption, material culture and everyday life can usefully engage with public and policy concerns about the origins and consequences of food waste” (Evans 2012: 41). S citovaným výzkumem se bude shodovat i výběr terénu výzkumu – domácnosti.

Zajímat mě bude také vztah lidí ke lhůtám trvanlivosti. V České republice mají výrobci povinnost tyto údaje na potravinách uvádět, nicméně například pro ovoce či zeleninu, pečivo, nebo alkohol to neplatí. Navíc pokud je například s potravinami nevhodně zacházeno, lhůty nejsou platné. Proto lidé částečně musí umět potravinu ohodnotit svépomocí. Otázkou tohoto výzkumu tedy mimo jiné i bude, do jaké míry jsou pro respondenty směrodatné tyto lhůty, do jaké míry jejich vlastní úsudek. Richard Milne (2013) ve svém textu diskutuje vztah mezi politikou vědění spojenou s reprezentováním zájmů konzumentů, dobou trvanlivosti potravin, lhůtami trvanlivosti, a jednáním konzumentů. Tvrdí, že právě lhůty trvanlivosti hrají velkou roli ve vnímání potravin konzumentem a následným zacházením s nimi. Frederik Barth, ve svém

článek An Anthropology of Knowledge popisuje vědění jako distribuované v populaci (Barth 2002: 1). Nezačali však lidé vnímat lhůty trvanlivosti jako nositele vědění o jídle a potravinách, a přestali se učit rozeznávat čerstvost a kvalitu sami? Podobné otázky jsou kladeny i Milnem, v této práci budou vyjádřeny zmíněnou otázkou po důležitosti lhůt pro respondenty. Předpokladem, který bude v práci ověřován, je variabilita způsobů klasifikace potravin a určení jejich konzumovatelnosti.

Jsem přesvědčena o nesprávném nastavení systému v západní společnosti, kdy je produkováno o mnoho více potravin, než je možné spotřebovat, a tím pádem jich končí mnoho jako odpadky namísto pokrmu. To je však makro pohled. Analogicky se to však děje i v rámci domácností; lidé nakupují více potravin, než jsou schopny zkonzumovat, a proto je musí vyhazovat. Důvodem pro vybrání tohoto tématu byla zvědavost, proč lidé jednají takto, řekla bych, neracionálně a jak toto jednání racionalizují.

Dalším důvodem byla osobní zkušenost s nutností zabývat se praxí spojenou s jídlem (nákup, vaření, spotřeba, vyhazování) bez pomoci rodiče, který zmiňované činnosti do té doby vykonával místo mne.

Celá práce je rozčleněna do tří částí. První (teoretická) část práce se věnuje teoretickému pozadí výzkumu. Nejdříve zmiňuji vyhazování jídla obecně, dále pak teorii o „sociálním životě věcí“ a socializační teorii.

Druhá část práce se zabývá metodologickými postupy výzkumu a analýzou dat a charakterizováním respondentů. K této části byla přiřazena i kapitola o limitech tohoto výzkumu. Bude srovnán ideální průběh s jeho průběhem reálným.

Třetí část obsahuje výsledky analýzy provedených rozhovorů, tedy vzorce přemýšlení o potravinách a jednání, která se jich týkají – o zacházení s nimi.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Protože tato práce pojednává o několika odlišných předmětech, v této kapitole přiblížím ty oblasti antropologie, která se zabývá zaprvé jídlem, za druhé odpadky, a za třetí smysly.

Dále představím teoretické koncepty, jež budou použity jako optika pro analýzu dat – především „*social life of things*“ Arjuna Appaduraie (1986).

Součástí této kapitoly je i představení výzkumu, jenž byl inspirací pro moji práci.

3 METODOLOGIE

V této kapitole je popsán způsob, jakým byl proveden výzkum – od explicitně vyjádřených výzkumných otázek, které si v této práci pokládám, přes konkrétní metodu výzkumu po popis výzkumného vzorku.

Přiřazena sem byla i kapitola popisující nedostatky a omezení práce, kterých jsem si vědoma a kterých by bylo možné se do budoucna vyvarovat.

3.1 Výzkumné otázky

Jakým způsobem lidé zacházejí s potravinami, které jsou na pomezí trvanlivosti?

Jaké jsou strategie, které lidé používají k určování stavu potravin?

Jakým způsobem lidé vysvětlují své jednání (racionalizují, ospravedlňují)?

Jak důležité jsou pro lidi lhůty trvanlivosti, a jak tyto údaje souvisí se schopnostmi lidí určit čerstvost potravin?

3.2 Metoda výzkumu

Výzkumnou metodou pro tuto práci byly částečně strukturované rozhovory (Bernard 1986: 210–250). Všechny rozhovory byly provedeny osobně, byly anonymní, a se souhlasem respondenta byly i nahrávány na diktafon a následně přepsány a dále zpracovávány. Se všemi respondenty jsem se, částečně kvůli větší neformálnosti a tím pádem bližšímu vztahu, domluvila na tykání.

Rozhovory byly vedeny podle předem stanoveného seznamu otázek, jež byly postupně všechny odpovězeny, v různém pořadí

v závislosti na konkrétním rozhovoru. Na samotném začátku rozhovoru jsem se vždy zeptala na věk, místo bydliště, místo původního bydliště a počet lidí v domácnosti. Poté jsem dle metody *free listing* (Brewer 2002: 108) nechala definovat respondentem „zkaženou potravinu“ a uvést nějaký její příklad. Po těchto úvodních otázkách, které byly shodné pro všechny respondenty, jsem se dotazovala po nakupování potravin, jejich spotřebě (vaření) a případných příčinách jejich zkažení a vyhazování. Další oblast otázek se týkala schopnosti rozeznat zkaženou potravinu a způsobů, jakým toto poznávání probíhá.

3.3 Struktura rozhovoru

Co je zkažená potravina? Příklad nějaké zkažené potraviny? Jak často se nachází u tebe doma? Co jsi naposledy vyhodil? A co nejčastěji vyhazuješ? Kolik a proč?

Jak často nakupuješ? Kde nejčastěji? Sám nebo s někým? Případně s kým? Nakupuješ pouze pro sebe, nebo i pro někoho dalšího? Domlouváte se nějak? Podle jakých pravidel nakupuješ? Používáš seznam? Nebo nakupuješ podle paměti nebo momentálních chutí?

Vaříš doma? Jak často? A co například? Vaříš pouze pro sebe nebo i pro někoho dalšího? Stává se, že část jídla zbyde? Co s tím pak děláš? Zpracuješ obvykle vše, co naplánuješ? Co je příčinou toho, že nespoteřebuješ všechno, co nakoupíš?

Máš domácí zvířátko? Dáváš mu někdy nějaké zbytky?

Navštěvuješ svoje rodiče? Jak často? Dávají ti nějaké potraviny nebo jídlo s sebou?

Jak bys popsal/a zacházení rodičů s potravinami (nákup, vaření, vyhazování)?

Stravuješ se v restauracích nebo někde mimo domov? Je to nahodile, nebo plánovaně?

Poznáš zkaženou potravinu? Jak? Radíš se o tom s někým?

3.4 Charakteristika výzkumného vzorku a jeho výběr

Respondenti byli vybráni nahodilým způsobem. Museli splňovat kritérium bydlení mimo domov rodičů po maximální dobu 18 měsíců.

Seznam informátorů (jméno, věk, místo původního a nového bydliště):

Jan, 21, Třeboň - Brno

Karin, 21, Zvolen - Praha

Marcela, 27, Plzeň - Plzeň

Pavel, 31, Plzeň - Plzeň

Denisa, 23, Strážov - Javorná

Linda, 24, Mariánské Lázně - Plzeň

Václav, 25 Plzeň - Plzeň

Vladislav, 25 Plzeň – Plzeň

Zuzana, 25, České Budějovice – Praha

Stanislav, 25, Sedlice – Praha

Matěj, 21, Budeč – Praha

Lucie, 25, Zliv – České Budějovice

Jana, 23, České Budějovice - České Budějovice

3.5 Omezení práce

Metodologie výzkumu Evanse, který je inspirací pro výzkum tento, obsahovala zúčastněné pozorování, a to jak při nakupování, tak i následné spotřebě potravin. Lidé spolupracující s autorem na výzkumu pro něj nebyli respondenty, ale spíše informátory. Díky tomuto jeho postupu mohl dosáhnout daleko větší validity získaných informací, než jaké jsem získala já prostřednictvím pouhých polostrukturovaných rozhovorů. Nicméně z časových důvodů mých i participantů nebylo možné účastnit se na zmiňovaných každodenních praxích.

4 ANALÝZA

Analýza dat byla prováděna na základě teoretických podkladů, ze kterých práce vychází. Je kvalitativní analýzou výpovědí respondentů, hledána byla opakující se témata, která se objevovala u více respondentů, tedy podobnosti mezi nimi, nebo naopak odlišnosti v názorech a výpovědích respondentů. Odlišnostem byla věnována zvýšená pozornost u těch respondentů, kteří byli v páru.

5 ZÁVĚR

Tato práce pojednává o tom, kolik jídla lidé v domácnosti vyhazují a proč se tak děje. Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem lidé zacházejí s potravinami od jejich zakoupení až po konzumaci nebo v opačném případě vyhození. Zajímala mne i důvody a interpretace zmíněného jednání, tedy jakási racionalita respondentů. Zjišťován byl také způsob, jakým lidé rozhodnou, že potravinu již vyhodí.

Jako metoda výzkumu byly zvoleny částečně strukturované rozhovory prováděné osobně.

„Ideologie“, která převládala více či méně silně prakticky u všech respondentů, byla obecná snaha potraviny nevyhazovat, nenakupovat jich přílišné množství, a neochota ty zkažené vyhazovat.

6 RESUMÉ

This thesis deals with throwing away food within households. The aim of this work is to find out the way how people treat food, from the point of buying it until consuming it, or on the other hand throwing it away into garbage bin. I seek the reasons why food ends rotten in garbage and how do actors interpret and rationalize this particular behaviour.

I also wanted to find out what are the ways people qualify the state of the food, whether the best before is important to them or they rather rely on their own senses.

I focused on young people who recently moved out from their parents' house, since their experiences with food are new and they probably perceive the process of buying, cooking and also throwing away food more intensively.

To find out answers for my questions I carried out semi-structured interviews and then made a qualitative analysis and subsequent interpretation.

7 LITERATURA

APPADURAI, Arjun. (ed.) 1986. *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge, Cambridge University Press.

BARTH, F. 2002. „An Anthropology of Knowledge, Sidney W. Mintz lecture for 2000.“ *Current Anthropology* Vol. 43. No, 1: 1–16.

BERNARD, H. R., P. J. Pelto, O. Werner, J. Boster, A. K., Romney, A. Johnson, C. R. Ember, and A. Kasakoff. 1986. The Construction of Primary Data in Cultural-Anthropology. *Current Anthropology* 27(4):382-396.

BREWER, Devon D. 2002. Supplementary Interviewing Techniques to Maximize Output in Free Listing Tasks. *Field Methods* Vol. 14, No.1pp. 108-118.

EVANS, D. 2012. Beyond the Throwaway Society: Ordinary Domestic Practice and a Sociological Approach to Household Food Waste. *Sociology* 2012 46: 41.

MILNE, D. 2013. Arbiters of waste: date labels, the consumer and knowing good, safe food. *The Sociological Review*, 60,S2: 84–101.